

SARAYBOSNA ŞEHİRİ MERKEZİNDEKİ MEDRESELER

Kamil ŞAHİN

Her gittikleri yere adalet ve eşitlik götüren Müdümân-Türkler, idâresi altında bulunan yerlerde herkesin hakkını korurken, sosyal müesseselerini de hemen orada kumağa başlamışlardır. Dünyaya san'at der-si verircesine meydana getirdikleri bu eserler, İslâm-Türk kültür ve medeniyetinin silinmez mührünün izlerini taşımaktadır. Bu sebeble Selçuklu ve Osmanlı Türkleri Yüce Allah'ın (c.c.) kendisine lââyık gördüğü Ana-vatanımızda maddî ve manevî bir olgunluğa erişerek, dünyanın en ileri ve örnek milletlerinden olmuşlardır.

Şehirlerin kuruluşunda ve fizikî olarak gelişmesinde bazı idarecilerin şahsî gayretleri önemli rol oynamış, bunlar câmi, medrese, han, hamam, kütüphane gibi zengin vakıflar kurarlarken, dervişler de tekkelerde insanların, manevî dünyasına hitap ederek, dînî kültürün gelişmesine yardımcı olmuşlardır. İşte İslâm-Türk kültürünün kuvvetli bir kalesi olan Saraybosna şehri de bunlardan birisidir. Maddî güzelliğini unutturacak derecede rûhî ve manevî hazinesi olan Saraybosna vilayeti Osmanlıların ilk asrında pek çok câmi, medrese, han, hamam ve kütüphane gibi tarihî eserlerle süslü bir Türk şehri olmuştur.

Her Osmanlı eyâletinde olduğu gibi Bosna-Hersek'te de İslâmî eğitim ve kültürün fideliklerini mektep-ler ve dînî kurumlar oluşturmuştu. Câmilerin yanında mektep ve medreseler, Bosna müslümanlarının temel öğretim müesseseleri idi. Bu sebeble biz de, bu dönemlerin canlı birer şahidi olan Saraybosna Medreselerinden bahsetmek istiyoruz.

Saraybosna, Sultan II. Murad döneminde Osmanlı hâkimiyetine girmiş, daha sonra Fâtih Sultan Meh-med Hân tarafından 1463 yılında da fethi tamamlanmıştır¹. İşte biz, yaklaşık 529 sene Osmanlı hâki-miyetinde kalmış olan, Saraybosna Şehir Merkezindeki Medreselerden söz etmek istiyoruz.

Bunun için de; önce birinci derecede arşiv vesikalarından olan, Başbakanlık Arşivindeki tesbit edebildi-ğimiz 37 adet Saraybosna Tapu Tahrir Defterlerinden, Evkâf kayıtlarına hâvî olanlardan, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki özellikle 11 numaralı Tapu Tahrir Defterindeki Saraybosna medreseleri kayıtlarını tesbit etmeye çalıştık. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivindeki Rumeli Fihrist Askerî 757, 758 numaralı defterler ile Rumeli Hurufât defterlerinden ve Süleymaniye'deki İstanbul Müftülüğü Şer'îye Mahkeme Sicille-rindeki Taşra Medreselerinin 995-996/1586-1587 yıllarına ait defterden, Saraybosna Medreselerine yapılan tevcihatları çıkarmaya çalıştık. Ayrıca Türk Tarih Kurumu yazmalar bölümünde kayıtlı bulunan 1693-1719 yıllarını içine alan, otuz senelik bir süreyi kapsayan, Saraybosna Şer'îye Sicillerinden faydalandık.

Bursa medreselerine ait defterde tevcihatları yapılan müderrislerin kayıtlarını çıkardık. Bu defterde yal-nız Bursa'nın içi değil çevre ilçelerde bulunan medreseler de kayıtlıdır.

Bu kayıtlar XIV. asırdan başlayarak XIX. asrın başlarına kadar Saraybosna medreselerinden Bursa medreselerine yapılan tevcihatları ihtivâ etmektedir. Sözüünü ettiğimiz defter kendi kütüphanemizdedir.

Saraybosna medreseleriyle ilgili olarak merhum Ekrem Hakkı Ayverdi "**Avrupa'da Osmanlı Mîmârî Eserleri**" isimli kitabında geniş bilgi vermiş bulunmaktadır.

Saraybosna merkezindeki medreselerin sayıları konusunda Evliyâ Çelebi "**Seyahatnâme'de "müfes-sirleri/ müderrisleri ve medreseleri çoktur"**, diyerek, kesin bir sayı vermemektedir². Ahmed Rifat Efen-

1. Âşıkpaşazâde, **Tevârih-ı Âli Os mân**, Mat. Âmire, İstanbul, 1332, s.166; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, T.T.K. II. Baskı. 1964, s.82-83; T.D.V. **İslâm Ansiklopedisi**, c.VI, s.296
2. Evliyâ Çelebi, **Seyâhatnâme**, İkdâm Mat. 1315, c.V, s.431

di'nin **Lügât-ı Târihiye ve Coğrâfiye**'si ile, Şemseddin Sâmî'nin **Kâmûsü'l-'Alâm** isimli eserlerinde de Saraybosna medreselerinin sayıları hakkında bilgi mevcut değildir³. Ancak 1293/1873 tarihli Bosna Vilâyeti Salnâmesi'nde, Saraybosna merkezindeki medreselerin sayısı yedi olarak gösterilmektedir⁴. Ekrem Hakkı Ayverdi ise bu konuda şöyle demektedir: "Bekirbey-zâde Mâcîde Hanım Saraybosna medrese ve mekteplerini bir harita ve cedveller halinde, bazılarının da özelliklerini açıklayarak yazmıştır. Saraybosna medreselerinin sayılarını 11 tane olarak göstermişse de ikisi tekke ve hânigâh olduğundan, onlar da çıkınca 9 tane kalmaktadır. Buna Gümüslüoğlu Medresesini katmış, fakat bu cedvele aktarmamıştır. Onunla 10 eder. Biz de bulduğumuz iki tane medreseyi ilâve edince Saraybosna'da 12 medresenin varlığı bilinmiş olmaktadır. Bizim erişemediklerimiz olabilir. Biz bu kadarla iktifâ ediyoruz" diye bilgi vermektedir.⁵

Biz de, merhum Ekrem Hakkı Ayverdi'nin Saraybosna şehri merkezindeki tesbit etmiş olduğu 12 tane medreseye ilave olarak 6 medrese daha katmış bulunmaktayız. Böylece Saraybosna merkezindeki medreselerin sayısı 18'e çıkmış bulunmaktadır.

Saraybosna medreseleri 24 Safer 1109/11 Eylül 1697 tarihinde Avusturyalıların saldırısına uğramış, Saraybosna'daki 120 câmi ile medreseler tahrib edilmiştir. Daha sonraki devirlerdeki saldırılarda câmilere dokunulmamış ama, bu sefer de medrese, mektep, hânigâh özellikle hanlar, çarşı ve hamamlar, kuleler büyük tahribata uğramış ve ortadan kaldırılmıştır. E.H. Ayverdi'ye göre bu davranışlarıyla Avusturyalılar : "Osmanlılar sâde câmi yapar, medenî ihtiyaçları için ne han, ne hamam ve ne de eğitim müesseseleri açmazlar" düşüncesini halk üzerinde yaymak istemişlerdir.⁶

Saraybosna medreseleri, Rüştiyeden sonra ve bugünkü lise ayarındaki medreseler gibi olmayıp, yüksek öğrenim veren dârülfünûn ayarındaki medreselerdir. Biz bunu 24 Rebîulevvel 954/15 Mayıs 1547 tarihinden itibaren, Gazi Hüsrev Bey medresesine" Sahn Pâyesi" verilmesinden anlıyoruz. 992/1548 tarihinde de 13 il hükmü ile ve 60'la verilirken, 25 Şaban 993/24 Ağustos 1585 tarihinde de "Dâhil Hükmüyle" verilmektedir⁷. Bu konuda 14 Mayıs 1878 tarih ve 23972 sayılı Saraybosna Hükâm-ı Şer'i Mektebi talimatnâmesinde de bilgiler verilmektedir⁸. E.H.Ayverdi bu medreselerin İstanbul, Bursa, Konya ve İznik'te olan medreselerle mukayesesini yapmıştır. Ayrıca 1125/1713 tarihli Bosna Şer'îye Mahkeme Sicillerinde; Şeyhulislâm Atâullah Mehmed Efendi, Pâdişâhın Belgrad Müftüsünü kasederek : "Olur olmaz kimselere medrese vermeyelim" dediğini nakletmektedir.⁹

Bu sebeble Saraybosna medreselerine tayin edilecek müderrislerde, daha çok âlim ve bilgili olanlarının görevlendirilmesine dikkat edilmiştir. Şimdi biz sırasıyla bu medreseleri belirtmeye çalışacağız.

1. GAZİ HÜSREV BEY MEDRESESİ:

Medrese, Gâzi Hüsrev Paşa Külliyesi içinde ve tam bir Türk muhiti olan çarşının ortasındadır. Medrese, Sultan II. Bayezid'in kızı Selçuk Sultanın oğlu ve Bosna Beyi Hüsrev Paşa tarafından 1537 yılında yaptırılmıştır. Şehrin ortasında bulunan bu medreseye önceleri, Hüsrev Paşa'nın annesine nisbetle Selçûkiye, sonraları da Kurşunlu Medrese denilmiştir. Hüsrev Paşa 1537'de medresenin inşası ve görevlileri üzerine bir vakfiye tanzim ettirmiş, Saraybosna'daki imâret ve medresesi için, medreseye gelir sağlayan çeşitli vakıflarda bulunmuştur. Malından ayırdığı 700.000 gümüş dirhem meblağdan 400.000 akçesiyle câmi kapısı karşısındaki 12 hücreli ve içinde öğrencilerin sâkin olacağı medrese inşa ettirilmesini, geri kalanla da kitaplar satın alınıp, onların da parası çıktıktan sonra kalan akçenin diğer vakıf giderlerine harcanmasını vakfiyesinde şart koşturmuştur.

Gâzi Hüsrev Bey Medresesinin kitabesi, kapı kemiği üstünde 1.80x0.60 cm.ebadında olup 3 beyit ve Arapça'dır. Kitabesinden de anlaşılacağı üzere medrese 944/1537-1538 de yaptırılmıştır.

۱- قریبنا هذالبناء للذالین
 ۲- قال و یضرب الرب ذاریه ال
 ۳- غازی خسرو بک امیر ذی الجوار منبج احسان خیر المادین
 ۴- جمیع ابرار دارالکاملین

Vakıf gelirlerinden Tefsîr, Hadîs, Usûl, fûru', meânî gibi aklî ve naklî ilim tedris edecek müderrise günlük 50, müide yani müderris yardımcısına 4, öğrencilerin herbirisine de üçer dirhem burs verilmesini vakfiye-

3. Ahmed Rifat, **Lügât-ı Târihiye ve Coğrafiye**, Mahmud Bey Mat. İstanbul, 1299, c.II, s.156; Şemseddin Sâmî, **Kâmûsü'l-'Alâm**, İstanbul, 1316, c.II, s.1388
4. **Salname-i Vilâyet-i Bosna**, VIII, 1290, s.124
5. Ekrem Hakkı Ayverdi, **Avrupa'da Osmanlı Mîmârî Eserleri Yugoslavya**, İst.c.II,s.307
6. E.H.Ayverdi, c.II, 307
7. Câhid Baltacı, **XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri**, İrfan Mat. İstanbul, 1976, s.503
8. Bosna-Hersek Salnâmesi, 1305, s. 63
9. Saraybosna Şer'îye Mahkeme Sicilleri, Türk Tarih Kurumu, Y/514, vr.66^{ab}

sinde açıklanmıştır. BA, Dîvân-ı Hümâyûn Ru'us Defteri, 185'de bildirildiğine göre, Gazi Hüsrev Bey Medresesine, 22 Cemâziyelâhir 1270 yılında Mehmed Efendi isminde bir müderris tayin edilmiştir¹⁰

Günümüze kadar gelebilen bu medrese güzel, zarif ve kapalı avlulu bir medresedir. Evliyâ Çelebi; "Saraybosna'da bir çok müderris ve medrese vardır. Bunların içerisinde en güzeli ve tezyinli olanı ise, Gâzi Hüsrev Bey Medresesi'dir," demektedir¹¹. E.H.Ayverdi; bütün Bosna-Hersek müslümanları, hatta kendi asıllarından Müslüman olmuş bir Slav san'atkâr tarafından yaptırılmış olduğunu zannederek, oranın hıristiyanları dahi, bu medresenin dahil olduğu külliyyeye mukaddeslik pâyesi verirler, diye yazmaktadır.¹²

2. FİRUZ AĞA MEDRESESİ:

Mescide de kendi ismini verdiren bu medrese, Hübyâr Ağa Mescidi yanında bulunmaktadır.¹³ Fîrûz Bey bu medrese için 937/1530'da diğer vakıflarıyla birlikte, senelik geliri 19.761 akçe tutan çeşitli vakıflarda bulunmuştur.¹⁴ Gene bu medreseye gelir temin etmek amacıyla, yanındaki dükkan ile bir hamam vakfetmiştir. Suyunu da medresenin bulunduğu kuzey taraftan getirtmiştir.¹⁵

Fîrûz Ağa Medresesine, 995/1586 senesinde günlük 20 akçe ile Mekke-i Mükerrerme kadısı iken vefat eden Seyfullah Efendi'den mülâzim olan, Hasan Efendi isminde bir müderris tayin edilmiştir.¹⁶ Aynı medreseye 1033/1623'de de Saraybosna Hüsrev Paşa Câmii İmamı Bosnalı Habib Efendi müderris olarak tevcihatı yapılmıştır.¹⁷

Biz bu tayin ve tevcihatlardan Fîrûz Ağa Medresesi'nin bu tarihlere kadar ayakta olduğunu anlamaktayız. Bu medrese daha sonra Avusturyalıların işgâli sırasında tahrib edilmiştir.¹⁸

3. HOCA KEMAL BEY MESCİDİ:

Saraybosna'da Kemal Bey Mescidi yanında bulunan medrese, İbrahim Bey oğlu Kemal Bey tarafından¹⁹, 940/1533 yılında câmi ile birlikte yapıldığı bilinmektedir.²⁰ Kemal Bey kendisi de orada medfundur. Medreseye, 996/1587'de Mevlânâ Muhyiddîn Efendi günlük 20 akçe ile müderris tayin edilmiştir.²¹ Medrese 1697 yılındaki işgal sırasında yanmıştır²². Bizim Başbakanlık Arşivi Cevdet-Maarif bölümünde, daha sonraki devirlerde de, bu medreseye ait bir tevcihata rastlayamamamız E.H. Ayverdi'nin bu görüşünü destekler mahiyettedir.

4. RÜSTEM PAŞA MEDRESESİ:

Saraybosna merkezinde bulunan bu medrese Rüstem Paşa tarafından yaptırılmıştır. Şehirde bir de Bursa ismiyle bir bedesteni olduğu bilinen Rüstem Paşa'nın bir de medresesi vardır²³. Vakıflar Arşivi'ndeki 758 numaralı defterin dışında geniş bir bilgiye şu ana kadar rastlayamadık.²⁴

5. GAZİ MEHMED BEY MEDRESESİ:

İsa Bey oğlu Mehmed Bey tarafından inşa edilen medrese, kendi câmiinin kitabesinden de anlaşıldığı üzere, 926/1519-1520 senelerinde yaptırılmıştır²⁵. BA, 937/1530 tarih ve 164 numaralı Bosna Tahrir Defteri'nde, Mehmed Bey'in bu medrese için senelik geliri 7.356 akçe tutan dükkanlar vakfettiği, ayrıca câmiinin imam ve müezzinine ve diğer vazifelilerine vermek üzere çeşitli vakıf payı ayırdığı bildirilmektedir²⁶. Medrese 1697 Avusturya işgâli sırasında yakılmıştır.

10. BA,Ru'us Defteri, 185,s.16; BA, Bosna Tahrir, 1071, s.532; E.H.Ayverdi, c.II, s.318, 348

11. Evliyâ Çelebi, **Seyâhatnâme**, c.V, s.431

12. E.H.Ayverdi, c.II,341

13. Başbakanlık Arşivi, (BA), Bosna Tahrir Defteri, 379, s.83

14. BA, Bosna Tahrir, 164, s.380

15. BA, Bosna Tahrir, 379, s.90; BA, Bosna Tahrir, 164, s.380

16. İstanbul Müftülüğü Şer'iye Mahkeme Sicilleri, Anadolu Defteri, s.77

17. BA, Cevdet-Maarif, 1826

18. E.H.Ayverdi, c.II, s.383

19. Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi, Bosna Tahrir, 11, vr.4^a, 10^a, 71^a; Taşra Medreseleri Defteri, 996/1587,A/4, s.47,49

20. E.H.Ayverdi, c.II, s.202

21. Taşra Medreseleri Defteri, İstanbul Müftülüğü, A/4, s.47

22. E.H.Ayverdi, c.II, s.202

23. E.H.Ayverdi, c.II, s.384

24. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Kırmızı Rumeli Defter, 758, vr.71^a

25. E.H.Ayverdi, c.II, s.355

26. BA, Bosna Tahrir, 164, s.380

6. HACI İSMAİL MİSRÎ MEDRESESİ:

Medrese, Sinan Voyvoda mahalesinde yani şehrin kuzey-doğusunda bulunuyordu²⁷. Medresenin yanında 1775'de yaptırıldığı söylenen Abdulah Kantemir kütüphanesi mevcuttu²⁸. Medrese zamanımıza kadar gelmemiştir.

7. GÜMÜŞLÜOĞLU MEDRESESİ:

Saraybosna Irmağının solunda, Şehir Kâhyası Câmii'nin biraz batısında ahşap bir köprü yanında bulunmaktaydı. Bu medrese 18.0 m. uzunluğunda ve 9 hücreli ve bir dersaneli idi. Medrese kitabesinden de anlaşılacağı üzere 1189/1775 yılında yaptırılmış ve 1897 senesinde Avusturyalılar tarafından yıktırılmıştır.²⁹ Böylece bu medresenin bir asır kadar bir ilim müessesesi olarak hizmet verdiği görülmektedir.

Bize göre; Gümüşlüoğlu Medresesi'nin en önemli gördüğümüz yönlerinden birisi de kitabesidir. E.H.Ayverdi, Müzejinovic'den bildirdiğine göre; kitâbe dört beyit ve Türkçedir. Kitâbenin filmi elimize geçmediği için, yazı çeşidini tesbit etmek mümkün olamamıştır. Kitâbede, bunun bir medrese kitabesi olduğunu, medresenin yapılış tarihini de 1189/1775 tarihli olarak göstermektedir. Kitâbenin en önemli tarafı ise, Gümüşlüoğlu Medresesi'nde hangi derslerin okutulduğunun kitabesinde yer almış olmasıdır. Kitâbe medresede; sarf, nahiv, fıkıh, tefsir, hadis ve hendese ilimlerinin okutulduğunu göstermektedir. Özellikle XVIII. asırda "Hendese Dersinin" okutulduğunun gösterilmiş olması çok önemlidir. Bu, bazı yazarlar tarafından Osmanlı medreselerine yöneltilen tenkitleri ortadan kaldıracak nitelikte görülmektedir. Bu konu ayrı bir araştırmamızda ele alınacaktır.

(1) مکتبہ اہل سنہ سے من معارف بوزیبا مدرسہ۔ نور بخش معرفت اولسہ نولہ بیس
(2) ہوندر تہذیب او انواع علم دستبرد۔ سرفناقی و فقاہ و تفسیر و دیبہ و دیبہ
(3) حضرت حق و شہرہ دک ہموردہ آباد ایللیہ۔ دود عابی ایلہای لاندہ الحق ہرکسہ
(4) میلیا تحسین برلہ دیدیلر تاریخہ۔ صبح ارباب، علم اولدی بو رعنا مدرسہ

سنہ ۱۱۸۹

1. Matla-i Şems-i maârifdir bu zibâ medrese,
Nûr-ı bahş-ı ma'rifet olsa nola pîş u pese,
2. Bunda tahsîl o envâ-ı ilm ü ma'rifet,
Sarf ü nahv ü fıkıh u tefsir u hadîs ü **hendese**,
3. Hazret-i Hâk Haşre dek ma'mûr u âbâd eyleye,
Bu duâyı eylemek lâzımdır elhâk herkese,
4. Meyliyâ tahsîn-i birle dediler târihîni,
Mecme'u erbâb-ı ilm oldı bu ra'nâ medrese.*

Sene : 1189/1775

Kitabeler ilmi açısından incelendiği zaman o dönemdeki medresenin durumu hakkında bize, epeyce bilgiler verdiği görüşündeyiz.

8. FÂZİL PAŞA MEDRESESİ:

Hünkâr Câmii'nin yani Câmii Atik'in batı tarafında bulunuyordu. 9 Hücreli ve bir dershane den meydana gelen medresenin Vakfiyesi 9 Zilhicce 1289/9 Kânûnusânî 1873 tarihlidir. Vakfiyesinde geniş bir mevkûfâtı vardır.³⁰

9. İNÂDİYE MEDRESESİ:

Şehir Kethüdâsı Köprüsü yakınında ve ırmağın sağ tarafında bulunuyordu. Mâcide Hanım bu medresenin 1766-1767'de yapıldığını bildirmiştir.³¹

10. MERHEMOĞLU MUSTAFA AĞA MEDRESESİ:

Bu medrese hakkında E.H.Ayverdi, Bekirbey-zâde Mâcide Hanım'dan bildirdiğine göre; Mâcide Hanım böyle bir medresenin varlığından bahsetmiş ve tarihini de 1804 olarak göstermiştir³². Bizim İstanbul

27. E.H.Ayverdi c.II, s.383; VA, Kırmızı Rumeli Defter, 758, vr.71^a

28. E.H.Ayverdi, c.II,s.386

29. A.g.e.c.II, s.383

(*) E.H.Ayverdi, C.II, s.383

30. A.g.e.c. II, s.382

31. A.g.e.c. II, s.383

32. A.g.e.c. II, s.384

Müftülüğü Şer'îye Mahkeme Sicilleri Arşivi'nde bulunan Taşra Medreseleri Defteri'nde bulduğumuz bir kayıta göre; Saraybosna'da el-Hâc Mustafa Medresesi diye bir medrese ismi geçmektedir. Söz konusu medreseye 6 Muharrem 996/1587 tarihinde, Mekke-i Mükerrreme kadısı iken vefat eden Mevlânâ Seyfullah Efendi'den mü'lâzim olan, Mevlânâ Fazlullah Efendi 20 akçe ile müderris tayin edilmiştir³³. Bir başka tayin ise; Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi'nde olan ve 1107/1695 tarihli Saraybosna Şer'îye Mahkeme Sicillerinde, "**Uzun el-Hâc Mustafa Medresesi**" diye bir medreseye, 18 Zilhicce 1107/1695'de Receb oğlu İbrahim Efendi isminde bir müderris "Hâriç İtibâriyle" tayin edilmiştir³⁴. BA' Arşivinde Cevdet-Maarif bölümünde de, XIX. asrın başlarında bu medreseye ait herhangi bir tevcihata rastlayamadık. E.H.Ayverdi'nin bahsettiği medrese belki bu olabilir görüşündeyiz.

11. AT MEYDANI MEDRESESİ:

Saraybosna'da ırmağın sol sâhilinde ve yıkılmış olan Bekir Hacı Ali Baba Câmii yanında yaklaşık 1550 yıllarında yapılmıştır. At Meydanı Medresesi diye bilinmektedir. E.H. Ayverdi; "şimdi yarıyarı"ya toprağa gömülü vaziyette bulunmaktadır. Avlusu gâyet geniş olan bu medresenin revakları ahşaptandır³⁵ demektedir. Medresenin bugünkü durumu hakkında bilgimiz yoktur.

12. BAKIR BABA MEDRESESİ:

Sol sâhilde Hünkâr Câmii'nin batısında, Kömürcü Köprüsü bitişiğinde ve 1542'de yapıldığı bildirilmiştir. 1895'den önce câmi yıkıldıktan sonra geri kalan medrese, mektep ve ihâta duvarının mevcut olduğu nakledilmiştir³⁶. Hacı Mehmed Bakırzâde diye bir de câmii ismi geçmektedir.³⁷

13. ŞEYHZÂDE ABDULKERİM EFENDİ MEDRESESİ:

Saraybosna'da Şeyhzâde Abdülkerim Efendi diye bir medresenin, biz sadece defterden kaydını bulabildik³⁸. E.H.Ayverdi; Mâcide Hanım bu medreseyi "Sîm-zâde" olarak deftere geçmiştir. Siyakat yazısında "Şeyh" kelimesinin yanlış okunmasından ayırdetmek hemen hemen mümkün değildir. İşte doğrusunu ancak vakıf kayıtlarından bulabildik, diyor³⁹. Ancak 1305/1887 tarihli Bosna-Hersek Salnâ-mesinde de "Sîmzâde Medresesi" diye bir medrese ismi geçmektedir.⁴⁰ Bizim görüşümüze göre, bu isimde ya başka bir medrese vardır. Yahut da bu medresenin iki tane ismi vardır. Eğer E.H.Ayverdi'nin dediği gibi yanlış okunmuş ise, bu Mâcide Hanım tarafından değil de, bir başkası tarafından daha önceden yanlış okunmuş olması gerekir, görüşündeyiz.

Söz konusu Salnamede şöyle denilmektedir:

"Bosna-Hersek Salnâmesin'de bu medrese Hacı İsmâ-Zâde Mahallesinde, Milyaçka Suyu yakınında vâki olup şu anda mevcut olan "Sîm-zâde" medresenin bulunduğu yerde, Köprülü-zâde Yusuf Paşa'nın 1691 Zâviyesi yakınında, küçük bir kabristan yakınındadır" demektedir.⁴¹

14. HACI MEHMED PAŞA MEDRESESİ:

Saraybosna'da medresesi ve câmii olan Mehmed Paşa'nın Travnik'de de çeşitli vakıfları olduğu anlaşılıyor.⁴² Ayverdi, Kukavic'in; Hacı Mehmed Paşa'nın eldeki Vakfiyesinde Saraybosna'da mescid, mektep, sebül vardır; medrese yoktur dediğini nakletmektedir. Bunun hangi Mehmed Paşa olduğu anlaşılmalıdır demektedir⁴³. Halbuki Vakıflar Arşivi, Rumeli Kırmızı Defter Numara 758'de, Saraybosna'da hem mescidi ve hem de medresesi olduğu kayıtlıdır⁴⁴. E.H.Ayverdi'nin görüşü daha yerinde olduğu ortaya çıkmaktadır.

33. Taşra Medrese Defterleri, İstanbul Müftülüğü, A/4, s.47; Bosna Şer'îye Mahkeme Sicilleri, Türk Tarih Kurumu, Y/514, vr. 47^a
34. Taşra Medreseleri Defteri, İstanbul Müftülüğü, A/4, s.47; Bosna Şer'îye Mahkeme Sicilleri Defteri, T.T.K.Y/514, vr.43^a, 47^a
35. E.H.Ayverdi, Vakıflar Dergisi, Sayı : III, s.204
36. E.H.Ayverdi, c.II, s.316
37. BA, Bosna Tahrir, 379, s.10
38. VA, Rumeli Fihrist Askerî, Nu. 757, vr.16^a
39. E.H.Ayverdi, c.II, s.384
40. Bosna-Hersek Salnamesi, 1305/1887, s.87
41. Bosna-Hersek Salnamesi, 1305/1887, s.77?
42. VA, Rumeli Kırmızı Defter, 758, vr.72b
43. E.H.Ayverdi, c.II, s.383
44. VA, Kırmızı Rumeli Defter, 758, vr. 72^b; Saraybosna Şer'îye Sicil Defteri, Türk Tarih Kurumu, Y/514, vr.

15. MALKOÇ EFENDİ MEDRESESİ:

Saraybosna'da Malkoç Efendi Medresesine 2-10 Şaban 1111/1699'da ulemâdan Abdullah Efendi isminde bir müderris dâhil itibariyle, tayin edilmiştir. Bir başka tevcihat ise 8 Zilkâde 1128/1715 de, yapılmıştır. Demîşî-zâde Abdullah Efendi Sahid itibariyle, Malkoç Efendi medresesine tevcihatı yapılmıştır⁴⁵. E.H.Ayverdi, böyle bir medreseden bahsetmemektedir. Ancak Malkoç-zâde Bâli Bey Mescidinden söz etmekte ve Malkoçoğlu akıncılardandır ve Kilis Sancakbeyliği yapmıştır, diye yazmaktadır⁴⁶. Biz medresenin Malkoç-zâde'nin babası tarafından yaptırıldığını zannediyoruz. Medrese hakkında kesin bir bilgiye erişemedik.

16. AMASYALI ABDULLAH EFENDİ MEDRESESİ:

Medrese, aslen Amasyalı olup Saraybosna'ya yerleşerek, orada on sene kadar Tefsîr-i Şerif okutmuş olan, müderris Abdullah Efendi tarafından yaptırılmıştır. Saraybosna merkezinde bulunan medresede, müderris Abdullah Efendi ücretsiz olarak talebe okutmuştur. Sonunda da Bosna vâlisi Ahmed Paşa'nın da yardımlarıyla kendi medresesine günlük (yevmî) 10 akçe ile, 20 Safer 1192/1778 tarihinde müderris tayin edilerek yedine berat verilmiştir.⁴⁷

17. MEDRESE-İ CEDİD (YENİ MEDRESE):

Saraybosna'da bulunan bu medresenin yerini ve yaptıranı kesin olarak tesbit edemedik. Başbakanlık Arşivi Cevdet-Maarif bölümünde böyle bir medreseden bahsedilmekte ve bu medreseye 23 Cemâziyelevvel 1232/1816'da 30 akçe ile, Abdullah Efendizâde el-Hâc Hâfız Mehmed Efendi'nin tayin edildiği bildirilmektedir.⁴⁸

18. SULTAN MURAD RÂBİ (IV.MURAD) MEDRESESİ:

Sultan IV. Murad Medresesi'nin varlığını, bizim kütüphanemizde yazma nüshası bulunan, yaklaşık XIV. asrın başlarından-XIX. asrın başlarına kadar, Bursa ve ilçelerine ait "Medreseler Defterinden" öğrenmekteyiz. Bu defterde; Bosna Sultan Murad Râbî Medresesinden, Bursa medresesine görevlendirilen, müderris Eyyübî Mehmed Efendi'nin görevlendirilmesinden öğreniyoruz. Müderris Eyyübî Mehmed Efendi 1043/1633 tarihinde, Bursa'ya gelmiştir.⁴⁹

SONUÇ:

Yukarıda isimlerini belirtmeye çalıştığımız Saraybosna şehir merkezindeki medreseler bize, Osmanlı döneminde buranın câmiler, medreseler, kütüphaneler ve eğitim müesseseleriyle, nasıl bir Osmanlı şehri olduğunu göstermesi açısından önem taşımaktadır. Ecdâdımızdan bizlere en büyük birer yâdigâr olarak kalan bu câmiler ve medreselerin korunması uğrunda, 1697 yılındaki Avusturya işgâli sırasında, o günkü Müslümanların bu eserleri korumak için, nasıl bir mücadele verdiklerini, belki tarihler çok az yazmıştır. O gün yani 1697 yılında düşman saldırılarına karşı çâresiz kalan Müslüman-Türklerin şu "Feryâdi" çok düşündürücüdür. Türk Tarih Kurumu Y/514 numarada kayıtlı bulunan, Saraybosna Şer'iye Mahkeme Sicil Defterinde aynen şöyle yazılmaktadır : "Feryâd için Umûr-ı Serhâd için takrir ve irsâl olunmuştur" başlığı altında câmilerimizi, medreselerimizi tahrib eden düşmanlara karşı, İstanbul'dan acele asker ve para istenmektedir.

İşte ecdâdımızın tarihi eserlerini korurken, nasıl bir kahramanlık örneği gösterdiğini, ayrıca medreselerin çokluğundan da Saraybosna şehrinin câmileriyle, medreseleriyle nasıl bir Türk şehri olduğunu ortaya koyması açısından düşündürücü bulmaktayız.

TARTIŞMA

Başkan- Sayın Kâmil ŞAHİN'e teşekkür ediyoruz. Sorusu olan var mı? Buyurun Sayın Kurt.

Yılmaz KURT (Okutman Doktor)- Kâmil Bey'e bu güzel tebliğinden dolayı teşekkür ediyorum.

Benim dikkatimi bir isim çekti; Bakırbaba Medresesi. Bakır ismi pek kullanılan bir isim değil ve 12 imamdan birinin ismi. Acaba bu medreselerde böyle bir eğilim söz konusu mu? Yani Şii eğilimi söz konusu mu? Onu merak ettim. Bir de eklemede bulunmak istiyorum bir-iki konuda kısaca:

Saraybosna'da XVI. yüzyılda 10 medrese olması lazım.

Eğer elimizde karşılaştırma yapacak bir şey yoksa pek bir anlam ifade etmiyor. Olsun ne olacak 10 medrese. Bugün Türkiye'nin dördüncü büyük ili olan Adana kadim bir şehir. Adana'da XVI. yüzyılda 2 medrese var. O zaman, XVI. yüzyılda Saraybosna'da 10 medresenin olması demek, herhalde bir şeyler ifade eder bize.

45. Bosna Şer'iye Sicil Defteri, Türk Tarih Kurumu, Y/514, vr.27^b, 29^a, 30^a 36^b

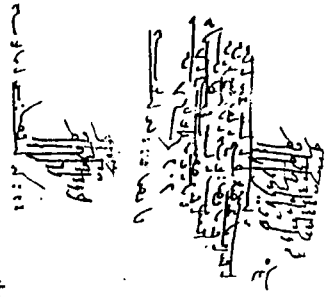
46. E.H.Ayverdi, c.II, s.317

47. BA, Cevdet-Maarif, 5401

48. BA, Cevdet-Maarif, 4123

49. Bursa Medreseleri Defteri, Kâmil Şahin Kütüphanesi, vr. 9^b

Handwritten text at the top right, including a date: ۱۲۰۰

Handwritten text below the diagram, including a date: ۱۲۰۰

Large handwritten text on the left side, featuring a crescent moon and star symbol. The text includes names like 'سلطان محمد' and 'صالح اولاد'.

لا اولاد اولاد و ابع الی ... سلطان محمد

صالح اولاد

دو نلو غایتو محمد اولاد

عرض حال قبول برادرکه بوسنه سرانیده واقع مدرسه جدید برمدی برصوم سید الحاج عبدالقادی زاده سید الحاج حافظ محمد قادی بود رفعت بود ولد فوت اولطفه تصرف اولدی بوسنه جزیه سی فاضل اولدوز صالح انجه وینه جزیه مذکوره به اون تکموت ادنی اولداتی ضمیه اون انجه که جمعا قوا انجه وظیفه سی محلول اولوب قلندن قیدی درکنار معلوم دو قتری بود لاقه افدی مدعی اهلک برادر زاده سی ارباب استحقاق شریف محمد قادی قتلزیه وظیفه مذکوری نوجیه واجان بود قوت این امر و غیره دو نلو غایتو محمد اولاد سلطان محمد